

ASTEKO GAIA

ALAVA SAREA

Elkartasuna eta erresistentzia faxisten kontra

1937an euskal armada faxisten eskuetan erori zenean, lehen elkartasun sare ezkutua sortu zuten Bittori Etxeberria baztandarrak eta beste hainbat emakumek. Eusko Jaurlaritzari igorritako informazioa oso baliotsua izan zen preso zeudenei laguntzeko. Erakunde horrek amaiera tristea izan zuen baina; kideak atxilotu eta haietako bat, Luis Alava, fusilatu egin zuten egunsentiarekin batera duela 70 urte. Geroztik, Alava Sarea izena du.

| JOSU CHUECA |

SABINO ARANA FUNDAZIOA

Eskuinetik hasita bigarrena, Bittori Etxeberria, elkartasun sarearen sortzaile eta sustatzailea. Harekin, ezker-eskuin, Tere Verdes, Delia Lauroba eta Itziar Mujika, sarearen kolaboratzaile nagusiak. Atxilotuak izan aurreko argazkia da honakoa.

1943KO MAIATZAREN 6AN, ohiko heriotza segizioa Porlierreko kartzelatik abiatu zen Madrilgo Almudenako hilerri-rantz. Hamar errepublikar eta sozialista zeramatzan kamioiak hilerriko hormaren kontra fusilatze-ko, eta horiekin batera jekide bat, Luis Alava Souto. Leku horretatik hurbil zegoen Las Ventaseko emakume presoek egunsentiarekin batera tiro hotsak entzun zituzten, beti beza-la. Baina han giltzapeturiko lau euskal emakume (Tere Verdes, Delia Lauroba, Bittori Etxeberria eta Itziar Mujika) ongi zeki-ten egun hartako fusilatuen artean zegoen Luis Alava hura nor zen. Alde batetik, burkide eta sumario-kide izan zutelako, eta bestetik, bezperatik zekite-lako “kaperan” zegoela, hau da, fusilatze-ko zorian.

Fusilatze horrek ebatzi zuen 1942ko irailetik denen burutan zegoen galdera: ea frankistek gauzatuko zuten azken zigor hori edo amore emango zuten egindako gestio diplomatiko eta politiko askoren aurrean. Bistan da ohiko aukerak irabazi zuela. 1939ko maiatzetik 1944ko otsaila arte 269 fusilatze kolektibo izan ziren Madrilgo hilerri hartan eta 2.663 lagun hil zituzten. Bigarren Mundu Gerrak norabidea erabat aldatu zuen arte, frankistek ez zuten inolako konplexurik izan ia astero halako sarraskiak egiteko.

Luis Alavaren heriotzak, frankisten gupidarik eza erakusteaz gain –sare hori hiru urte lehenago desegin zutenean erabat geldirik zegoen–, bertan aritu zen taldeari izena eman zion. Ordutik aurrera Alava Sarea gisa igaro da herri memoriara eta komunikabideetara.

Baina hilketa tamalgarri horrek izenetik harago doan ekimenean izan zuen jatorria. Erakundaren amaieran Luis Alava dugun arren, abiapuntuan eta jardunean erantzukizun handiagoa izan zuen jendea zegoen.

Bittori Etxeberria baztandarra hariak mugitzen hasi zen lehen elkartasun sarea eratze-ko. Bera izan zen lehen kate-begia Ipar Euskal Herrian zeuden buruzagi jekideekin lotura izan eta preso zeudenekin bitartekariak lortze-ko

Elizondotik Baionara Santoñan barrena

Arestian aipatu ditugun emakume horiek izan ziren aitzindari Alava Sarea eratzen. Kantabria aldean euskal armadaren zati handi batek egindako errendizioaren karira sortu zen. 1937ko abuztuaren amaieran Santoñan eta Laredon hainbat euskal buruzagik italiarrekin hitzarmena sinatu zuten eta Eusko Jaurlaritzako agintariek berri zuzen eta zehatzak nahi zituzten, hura betetzen ari ote zen eta nolako ondorioak zituen jakiteko.

Presoen baldintzak eta egoera ezagutu nahian, Jose Maria Lasarte diputatu jekideak eskaria egin zion Bittori Etxeberria baztandarrari. Etxeberria hariak mugitzen hasi zen Elizondon, Euskal Herriko lehen elkartasun sarea eratze-ko. Bera izan zen lehen kate-begia Ipar Euskal Herrian zeuden buruzagi jekideekin lotura izateko, eta

era berean, gainontze-ko euskal lurraldeetan preso zeudenekin bitartekariak lortze-ko.

Etxeberriarekin batera emakume bi, Delia Lauroba eta Itziar Mujika donostiarrak, arduratu ziren Santoñan gertatutakoaz eta El Duesoko presondegiaren egoeraz datuak lortzen. Aitzakia ona zuten biek hara hurbiltze-ko eta informazioa eskuratzeko. Laurobak Jose Azurmendi senarra preso zuen El Dueson, eta Mujikak ere bi anaia zituen giltzapetuta, bata El Dueson eta bestea Ondarretan. Bilboko eta Burgosko kartzelekin lotura izateko, beste emakume bat izan zuten lagun, Tere Verdes bilbotarra, haren anaia Jose, Larrinagako eta Gaztelako espetxeetan egon baitzen.

Sare horretan, Bittori Etxeberria ezinbesteko izan zen, informazio guztia mugaz bi aldeetara eramateko arduraduna baitzen. EAJren buruzagiek Eusko Jaurlaritzarentzat idatziriko *Barne Zerbitzuaz* txostenean, Etxe-

Ekain berri

Euskal Kulturaren sustraiak

ONLINE

www.ekainberri.com

943 86 88 11

Sarean parte hartu zuten hainbat lagunen irudia; lehen lerroan eserita eta txapelarekin, Luis Alava, Arabako arduraduna.

berriaren rola goraipatzen da: “Pepitaren-gandik (Bittori Etxeberriaren gerra izena Pepita Etxano zen) sortu zen erakundea. Hark egin zituen lehen urratsak; hark zabaldu zuen bidea. Egun, harreman ororen funtsezko oinarri izaten jarraitzen du. Laredoko azken unean, Pepita Etxanok ezkutuko txangoa egin zuen hara. Jarraian, berarekin elkarrizketatu ginen: probidentziazkotzat jo genuen. Berak ezagutzen zituen bitartekoak eta isolaturik zeuden hainbat abertzale, giza ekimenetan eta elkartasun lanetan zihardutenak... Hasieratik esan zigun bitartekoak zituela, esku onez eta erabateko ziurtasunez, mugaz bi aldeetako komunikazioa bermatzeko”.

Lau emakume horiek harilkatu zituzten sarearen atalak, azkar bezain sendo, eta Euskal Herritik harago hedatu zuten gainera. Abiapuntua Baionan izan bazuen ere, laster Baztanetik Iruñera, Donostiatik Bilbora nahiz Gasteiza, eta geroxeago, euskal presoak sakabanaturik zeudenez, El Duesora, Burgo-sera, Dueñasera eta Puerto de Santa Mariara heldu zen elkartasun sarearen eragina.

Sarritan, sareak egindako lana alferrikakoa izan zen presoen bizitza salbatu edo askatasuna erdiesteko, baina beste batzuetan, heriotza zigorrak beste zigor batzuekin ordezkatzeari lortu zuten

Hedapenean aurrera eramateko, hainbat partaideren laguntza izan zuten euskal lurralde orotan. Araban esaterako, Etxeberria Luis Alavarekin jarri zen harremanetan, eskualde horretako arduradun izan zedin. Nafarroan aise lortu zuen erakundea zabaltzea, talderik handiena osatuz. Bereziki muga lanetan aritu

ziren Esteban Etxeberria, Felicitas Ariztia eta Timoteo Plaza baztandarrak, baita Felipe Oñatebia, Modesto Urbiola, Rafael Goñi Latasa eta Felix Ezkurdia ere. Gipuzkoan ere talde ederra jarri zuten lanean: Iñaki Barriola mediku ospetsuaz gain, Inocencio Tolaretxipi, Rafael Gomez Jauregi eta Patxi Lasa. Bizkaiko taldea txikiagoa zen eta Tere Verdesengan oinarritu

zen, kolaboratzaile batzuk izan zituen arren, hala nola Julian Agirre eta Antonio Causo.

Sarearen helburuak

Gatibu zegoen euskal armadaren gehiengoaren patua atzemanda, presoen aldeko laguntza sustatzea izan zen eginbehar nagusia. Garrantzitsua zen erbestean zeuden buruzagien eta kartzeletan zeudenen arteko lotura mantentzea. Esaterako, preso zeuden Juan

Ajuriagerra eta Jesus Solaun, harremanetan jarri zituzten mugaz bestaldean zeuden Jose Mari Lasarte, Ramon Agesta eta Juan Iturbe buruzagi jeltxakideekin. Espetxeetako informazioa Baionara eta Parisera bidaltzea zuten helburu, presoek zituzten zigorrak, heriotzarakoak bereziki, nazioarteko eragileen bitartez eragozteko.

Egundoko garrantzia izan zuten sarekideek eskuratutako zigortuen zerrendak, epaiak eta sumarioak, preso askoren bizitzari eusteko. Era berean, gerra amaitu baino lehenago burutu zituzten bi aldeetako presoek trukaketak aurrera eramateko, funtsezkoa izan zen beraiek bidalitako informazioa. Sarritan, sareak egindako lana alferrikakoa izan zen presoek bizitza salbatu edo askatasuna erdiesteko, baina beste batzuetan, heriotza zigorrak beste zigor batzuekin ordezkatzeari lortu zuten.

Gerra amaitu ostean, egoera larriagotu egin zen. Alde batetik, presoek trukaketak bukatu zirelako, eta bestetik, errepresioa orokortu egin zelako. Kartzeletan eta espetxeratuak kopurua ugaltzeaz gain, beste esparru errepresiboak —lan batailoak eta kontzentrazio zelaia— nonahi zabaltu zituzten Espainia frankistan. Hala, gatibu eta zantzuak elkartasuna handitu egin zen, baita haien inguruko informazio beharra ere. Europar barrena erakutsi behar zen erregimen frankistaren errealitate errepresiboa, Britainia Handiak eta baita Frantziak ere —Jordana eta Bérarden arteko hitzarmenaren ondorioz— onetsi zuten hura.

Baina informazioa ez zen presoek gairik mugatzen. Sareak izan zuten bigarren ekimena Espainiako Estatuari buruzko informazioa hornitzea izan zen. Gero eta okerragora zihoan egoera politiko-militarrari buruzko jakin-minak bultzatuta, jatorriz presoek aldeko sarea zena informazio sare ere bihurtu

Sareak dokumentazioa helarazten zion Eusko Jaurilaritzari, kartzelaratuak zeuden presoek eta buruzagien inguruan. Goiko irudian, Juan Ajuriagerrak Burgosko kartzelatik bidalitako gutunaren azala.

zen. Nazioarteko testuinguruak, Bigarren Mundu Gerraren bezperako egoerak, informazio nahi hori areagotu zuen gainera. Espainiako Gerra Zibilaren osteko giro gero eta liskartsuagoan, Frantziak eta Britainia Handiak beharrezkotzat jo zuten Pirinioetako alde bietan informazio ahalik eta zehatzena izatea.

Alava Sareari esker eta Eusko Jaurilaritzaren bitartez, jakin zuten non zegoen Espainiako armada zabaldua, zenbat gotorleku eta kuartel zeuden mugaldean, itsasontzien mugimenduak nolakoak ziren, alemaniarren joan-etorriak, Espainiako barne egoera sozio-politikoak... Erakundearen eraginkortasuna itzela izan zen. Ia astero igorri zizkien erbestean zeuden Eusko Jaurilaritzako buruei agiriak eta informazio sortak. Parisen egoitzan sareari atzemandako txostenak zioen “liburuak, aldizkariak eta antzekoak aparte utzita, 1.242 agiri” jarri zituztela Jose Antonio Agirreraren gobernuakideen eskuetan.

Eraginkortasun hori esplikatzeko, kontuan izan behar da klandestinitatearen nekeak modu egokian eramane zituztela. Sareak iraun zuten bitartean, partaide batek baino ez zuen ospa egin behar izan, Agustin Ariztiak, polizia haren atzetik ibili zelako. Gainerako guztiek sareak bezainbeste iraun zuten jardunean, harik eta Parisen atzemandako txostenak Espainiako polizia haien arrastoaren atzetik jarri zuten arte.

Espetxea barrutik, heriotza larrutik

Alemaniarrek Paris hartzearekin batera, Eusko Jaurilaritzak Avenue Marceau-n zuten egoitza eskuratu zuten frankistek —gaur egun, itzulerarik gabeko lapurreta dela medio, Cervantes Institutuaren egoitza dena—. Gestapo-ko kideek eta polizia frankistek han aurkitu

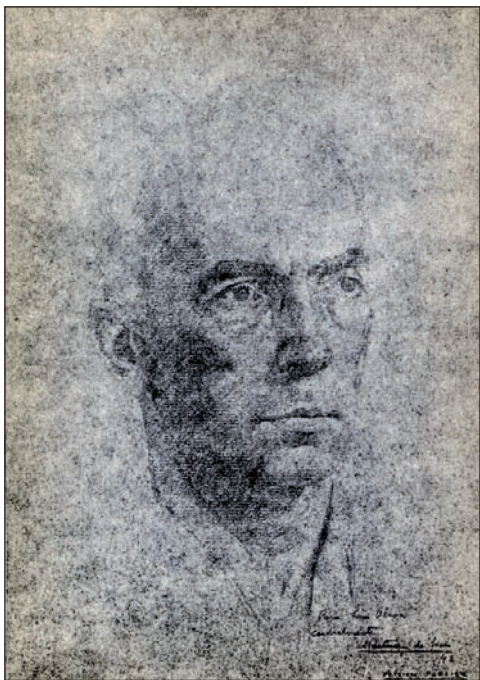
Liburu azoka

Amurrian, maiatzaren 1etik 5era, Guk ibilbidean

EUSKADIKO LIBURU GANBARA

- Euskal eta erdal nobedadeak
- Euskal musika
- %10eko beherapena

Bizi irakurriz!

SABINO ARANA FUNDAZIOA

Ezkerrean, Luis Alavari egindako marrazkia, 1942an kartzelan zela; hortik gutxira fusilatu zuten. Eskuinean, sareko kideak Madrilgo atxiloketa gune edo *checa* batean; ondoren sakabanatu egin zituzten.

zuten *Barne Zerbitzuaz* txostena. Dokumentu horretan, izengoitiak eta gerra izenak erabiltzen ziren arren, ezaugarri eta datu asko zetozen sarearen gorabeheren inguruan: nola sortu zen, nortzuk osatzen zuten, zer nolako jarduna izan zuen... 1940ko ekainaren bukaera zen eta handik aurrera miaketak egiten hasi ziren polizia eta militar frankistak.

Sareko ordezkariak 1940ko abenduan azken bilera egin zuten Gasteizen, Ipar Euskal Herriko eta Frantziako egoera ikusirik, erakundea bertan behera uztea erabakiz. Artean, ez zekiten faxistak haien lorratzari segika zebiltzala jadanik. Polizia frankistak sareko kideen berri zehatza zuen. Erakundea desegin eta astebetera lehenbiziko atxiloketak izan ziren, sarea sortu zen tokian, Baztanen. Bittori Etxeberria, anaia Esteban eta Felicitas Ariztia harrapatu zituzten lehen kolpean. Jarraian, atxiloketak ugaritu ziren Iruñean, Gipuzkoan, Gasteizen eta Bilbon. 1941 hasi berria zela, Madrilera 28 atxilotu eramane zituzten, Ondarretako, Iruñeko eta Larrinagako kartzelatik igaro ostean.

Madrilgo espetxe eta *checa* edo atxiloguneetan sakabanatu zituzten atxilotuak. Hasieran guztiak Fomento kaleko *checan* egon baziren ere, lehen itaunketak egin ostean, emakumeak Las Ventasko espetxera

eramane zituzten eta gizonezkoak Porlierre-ra. Aukera paregabea izan zuten ezagutzeko, murrue barrutik, zein zen Espainiako kartzelen egoera latza: jende metaketa ikaragarriaz gain, gaixotasunak, gosea eta batez ere heriotzari beldurra, *saca-k* –presoak ziegetatik atera eta fusilatzea– indarrean zeudelako.

Sarean ibilitako asko heriotzatik gertu izan ziren, 1941eko uztailaren 3an epaitu ondoren kondena oso gogorrek jarri baitzizkien tribunalak: 19 heriotza-zigor eta gainerakoen zatik kartzela zigor luzeak. Dena den, epaiari helegitea jarri zioten eta 1942ko irailaren 18an bigarren epaiketa izan zuten.

Horren ondorioz, heriotza bakarrera –Luis Alavarena– eta kartzelaldi luzeetara mugatu zuten zigorra.

Behin betiko zigorrak jasota, Luis Alavaren bizia nola edo hala salbatzen ahalegindu ziren, kalean zeudeneko lana gogora ekarriz. Baina hortik aurrerakoak diktadura basatiaren magaletik burutu behar izan zituzten, eta Luis Alavaren kasuan, arrakastarik gabe gainera. Porlierren eta Las Ventasen gelditu zirentzat, burkide haren heriotza 1937an hasitako ekimen solidarioaren pasarterik tristeena izan zen. Hori dela-eta, beraien eta herriaren oroimenean, orduz geroztik Alava Sarea da. ■

Luis Alavaren fusilatzea 1937an hasitako ekimen solidarioaren pasarterik tristeena izan zen. Ondorioz, espetxean geratu ziren burkideen eta herriaren oroimenean, orduz geroztik Alava Sarea da.

